Inspiratiebundel

Pilot Onderwijstijd VO

Inhoudsopgave

- INLEIDING 3
- RUIMTE IN ONDERWIJSTIJD: OVER DE REGELS EN KADERS 4
- AANPASSEN VAN ONDERWIJSTIJD IN DE PRAKTIJK: VOORBEELDEN VAN SCHOLEN 8
  - Da Vinci / SGM Tongerlo pro / vmbo bk
  - Werkateliers als motor voor onderwijsontwikkeling 8
  - Sprongcollege pro
  - Minder lestijd, meer praktijkervaring 10
  - Yuverta Klaaswaal vmbo
  - De leerling staat centraal 12
  - Bonifatius mavo vmbo
  - Durven kiezen, snijden en meer ruimte voor docenten 14
  - Melanchthon Wilgenplaslaan vmbo
  - Minder lesuren, meer ruimte voor verdieping 16
  - Montessori Lyceum Oostpoort vmbo / havo / vwo
  - De ideale schooldag voor leerlingen creëren 18
  - Het Schoter Haarlem mavo / havo / vwo
  - Minder verzuim en betere lessen 20
  - SintJans Lyceum mavo / havo / vwo
  - Effectief onderwijs geven, hogere kwaliteit 22
  - Haags Montessori Lyceum mavo / havo / vwo
  - Meer ontwikkeltijd door aanbieden facultatieve lesuren 24
  - Willem Blaeu vmbo / havo / vwo
  - Meer rust en overzicht voor leerlingen 26
  - ISK Het Gooi isk
  - Minder onderwijstijd, meer tijd voor kwaliteitsverbetering 28
- TIPS VAN SCHOLEN 30

Inleiding

In het landelijke werkplan Samen voor het beste onderwijs is afgesproken om vanaf het schooljaar 2024/2025 te starten met een pilot onderwijstijd in het voortgezet onderwijs. Met deze pilot verkennen scholen hoe zij onderwijstijd anders kunnen inrichten en daarbij meer ruimte voor ontwikkeltijd en voorbereidingstijd creëren, met als doel de kwaliteit van de lessen te versterken, de werkdruk van leraren te verminderen en het leraarschap aantrekkelijker te maken.

De scholen kijken naar wat er binnen de eigen context het beste werkt. Er zijn scholen die bijvoorbeeld ruimte maken in het curriculum, door sterker te werken vanuit (vakoverstijgende) leerdoelen in plaats vanuit methodes. Andere scholen zoeken samenwerking met professionals of organisaties in de omgeving. Ook zien scholen kansen om vakoverstijgende lessen aan te bieden en lesuren flexibeler in te richten, zodat meer maatwerk mogelijk wordt.

Een belangrijk uitgangspunt van de pilot is dat scholen de ruimte zoeken binnen de huidige wettelijke kaders. Die zijn ruimer dan soms wel wordt aangenomen. In deze inspiratiebundel beginnen we daarom met een toelichting op de wettelijke kaders en de mogelijkheden die daarbinnen bestaan.

De kern van deze inspiratiebundel zijn echter de praktijkverhalen van scholen die hebben deelgenomen aan de pilot. Op welke manieren hebben zij de onderwijstijd aangepast en de ruimte ingevuld? We hopen hiermee ook andere schoolleiders, docenten en ondersteunend personeel te inspireren de professionele mogelijkheden te benutten en eigen keuzes te maken die passen bij de school, in het belang van de leerlingen.

Ruimte in onderwijstijd

Wettelijke kaders voor onderwijstijd in het voortgezet onderwijs en de ruimte daarbinnen: een nadere toelichting.

In dit stuk gaan we achtereenvolgens in op:

- de mogelijkheden die de kaders van wet- en regelgeving bieden,
- concrete voorbeelden uit de pilot,
- en onderstrepen we het belang van het maken en verantwoorden van beargumenteerde keuzes in en rond onderwijstijd, met draagvlak op schoolniveau.

Daarmee willen we u informeren, meer vertrouwen in de mogelijkheden bieden én inspireren om op de voor uw school passende manier om te gaan met de wettelijke kaders ten aanzien van onderwijstijd in het voortgezet onderwijs, en met de ruimte voor eigen keuzes die deze kaders ook bieden.

Ruime kaders bieden veel mogelijkheden

De wettelijke kaders voor onderwijstijd in het voortgezet onderwijs bieden ruimte voor maatwerk wat betreft het aantal uur onderwijs dat verschillende leerlingen daadwerkelijk volgen. Iedere leerling moet een programma kunnen volgen dat aan de wettelijke urennormen voldoet. Maar voor iedere leerling mag ook van die normen worden afgeweken, ook naar beneden. Leerlingen behoeven niet allemaal hetzelfde programma te krijgen en hetzelfde lesrooster te volgen. Het is dus niet zo dat de leerling 'moet voldoen aan de urennorm': de school wordt erop aangesproken dat leerlingen er een programma moeten kunnen volgen dat aan de urennorm voldoet, en dus dat de school de mogelijkheid inplant om op school te komen en te leren. Of het mogelijk en wenselijk is om voor een leerling af te wijken van het normatieve aantal uur onderwijstijd is bij uitstek een professionele overweging, en iets dat besproken zou moeten worden met de leerling zelf, en idealiter ook met diens ouders. Hiertoe zou uiteraard alleen besloten moeten worden als dat in het belang van de betreffende leerling is.

Afwijkende bepalingen voor praktijkonderwijs

Anders dan bij de andere vormen van voortgezet onderwijs geldt dit niet voor het praktijkonderwijs. Hiervoor is in de wet namelijk specifiek vastgelegd dat alle leerlingen in het praktijkonderwijs in elk leerjaar ten minste 1.000 uur onderwijs moeten krijgen. Daarbij is ook ruimte voor verschillende inhoudelijke invullingen van die onderwijstijd, maar niet voor spreiding over de leerjaren, en ook niet voor maatwerk wat betreft het aantal uur onderwijs.

Wat mag nu wél en wat mag niet binnen de wettelijke kaders?

Heel wat scholen in de pilot lopen tegen vragen op: wat mag nu wél, en wat mag niet binnen de wettelijke kaders voor onderwijstijd in het voortgezet onderwijs? Dat komt ook doordat de wettelijke criteria ten aanzien van onderwijstijd in het voortgezet onderwijs door de wetgever bewust zeer ruim zijn geformuleerd. Door niet landelijk en generiek precies voor te schrijven wat wel en wat niet mag, kan op school het professionele gesprek gevoerd worden over hoe - vanuit de eigen, gezamenlijke visie op goed onderwijs - deze ruimte te benutten op een manier die recht doet aan de eigen school en leerlingen.

In feite behoeft een onderwijsactiviteit maar aan drie voorwaarden te voldoen om als onderwijstijd in de zin van de wet te kunnen worden gezien:

- bewust gepland en verzorgd onder verantwoordelijkheid van het bevoegd gezag;
- uitgevoerd onder de pedagogisch-didactische verantwoordelijkheid van een bevoegde leraar of een ander die hier op grond van de wet mee belast mag worden;
- de medezeggenschap moet er vooraf mee hebben ingestemd.

Naast deze kwalitatieve ruimte bieden de wettelijke kaders voor onderwijstijd voor vmbo, havo en vwo ook ruimte voor maatwerk wat betreft de hoeveelheid onderwijstijd die verschillende leerlingen daadwerkelijk volgen (kwantitatieve ruimte). De wettelijke kaders voor onderwijstijd in het voortgezet onderwijs (met uitzondering van het praktijkonderwijs) gaan namelijk over het programma dat (en dus de hoeveelheid onderwijstijd die) alle leerlingen moeten kunnen volgen, niet over het aantal

uren dat elke individuele leerling daadwerkelijk moeten volgen. Zo moeten leerlingen een havo programma kunnen volgen dat over vijf jaar 4700 uur omvat. Er is dus een verschil mogelijk tussen onderwijstijd die wordt ingepland en daadwerkelijk gevolgde onderwijstijd. In het belang van individuele of groepen leerlingen mag een school van de wettelijke urennormen afwijken, ook naar beneden. De school moet desgevraagd te allen tijde duidelijk kunnen maken op basis van welke argumenten deze leerling(-en) met minder lessen en/of onderwijstijd toekunnen.

Keuzes verantwoorden

De wettelijke kaders voor onderwijstijd in het voortgezet onderwijs bieden zo dus zowel kwantitatieve als kwalitatieve ruimte om op schoolniveau, met betrokkenheid van het team en de medezeggenschapsraad en in het belang van leerlingen, eigen keuzes te maken over de inrichting, vormgeving en planning van het onderwijs. Het nadeel daarvan kan zijn dat het niet altijd duidelijk is wat er precies 'mag' en wat niet. Het is echter een bewuste politieke keuze geweest om niet precies voor te schrijven: het is inherent aan het bieden van ruimte en vertrouwen dat scholen hier een bepaalde speelruimte en beleidsvrijheid in hebben. Bovendien: keuzes over de invulling van de onderwijstijd die op de ene school heel wenselijk zijn, kunnen op een andere school juist niet passend zijn – en andersom. Het is daarom van belang dat het bevoegd gezag desgevraagd altijd aan iedereen kan uitleggen en verantwoorden – ook aan de Inspectie – welke keuzes zij op basis van welke gronden maken bij het inrichten van de onderwijstijd.

Indien de kwaliteit en de opbrengsten van een school op orde zijn, en er geen klachten zijn over uitval van uren en dagen, is er voor de Inspectie geen aanleiding om specifiek toezicht te houden op onderwijstijd. De Inspectie zal op een school pas specifiek naar onderwijstijd kijken, wanneer de kwaliteit van die school onder de maat is, en/of er sterke signalen zijn dat de onderwijstijd er niet op orde is, bijvoorbeeld wanneer ouders klagen dat er veel minder onderwijstijd (dagen of uren) is gerealiseerd dan is afgesproken en vastgelegd in de schoolgids. Als de Inspectie sterke signalen ontvangt dat op een school niet verantwoord met de wettelijke ruimte wordt omgegaan, kan dit voor de Inspectie aanleiding zijn om hierover met de school het gesprek aan te gaan en indien nodig een verscherpt toezichtregime op te leggen aan de school.

Concrete voorbeelden van het benutten van de wettelijke ruimte

In de pilot zijn verschillende invullingen van de ruimte in de onderwijstijd verkend, zowel 'kwalitatieve invullingen' (wat voor onderwijsactiviteiten gelden als onderwijstijd?) als 'kwantitatieve invullingen' (hoe en onder welke voorwaarden wordt aan welke leerlingen en om welke redenen maatwerk geboden wat betreft de hoeveelheid onderwijstijd?).

Hieronder noemen we een aantal concrete voorbeelden van manieren waarop scholen uit de eerste tranche van de pilot deze wettelijke ruimte benutten en invullen.

- Wanneer een school één van de drie lessen Engels op het rooster voor leerjaar 3 aanbiedt als een maatwerkuur, waarbij er gericht onderwijs wordt verzorgd aan die leerlingen die dat nodig hebben, dan kunnen al deze drie lessen gerekend worden als onderwijstijd (ongeacht of ze er gebruik van maken).
- In leerjaar 4 van het vmbo laat een school de PTA-onderdelen van de beroepsgerichte vakken in een bedrijf plaatsvinden. Deze lesstof komt dus niet in een vakles, maar in de praktijk aan de orde en kan worden gezien als onderwijstijd voor leerlingen.
- Een school kan vanuit haar visie op leren kiezen voor het inzetten van een aantal projectweken in plaats van lesweken. Hiermee wordt onderwijstijd niet verminderd, maar wel anders ingevuld dan met reguliere vaklessen. Projectweken kunnen ook worden gezien als onderwijstijd, als duidelijk is op welke wijze de inhoud en doel van die projectweken bijdragen aan het onderwijs en leren van de leerlingen.
- Een dag waarop een school een verkort (mini-)rooster aanbiedt telt als één van de 189 onderwijsdagen die een school per schooljaar ten minste moet organiseren. Het aanbod in verkorte lessen wordt gerekend als feitelijke onderwijstijd. Wanneer een leerling op deze dag bijvoorbeeld individuele begeleiding kan krijgen, dan kan dat aanvullend ook als onderwijstijd gelden.
- Een cultuur-/sport- of kennismakingskamp voor de brugklas van vijf dagen kan gerekend worden als 40 uur onderwijstijd.
- Een schoolreis van een dag kan gezien worden als een dag onderwijstijd.
- Stages kunnen worden gezien als onderwijstijd, waarbij de volledige tijd die aan de stage wordt besteed hiervoor kan meetellen.

- In beginsel voor alle leerlingen beschikbare coachgesprekken vóór schooltijd kunnen worden gezien als onderwijstijd.
- Een facultatief aanbod van 'talent-uren' en verrijking – of juist extra ondersteuning – in de middag na de geprogrammeerde lestijd kan gezien worden als onderwijstijd, ook al volgt maar een (beperkt) deel van de leerlingen dit aanbod.
- Aanbod van huiswerkbegeleiding op school na de reguliere lessen door bevoegde docenten voor alle leerlingen (ongeacht of de leerling het volgt) kan worden gezien als onderwijstijd.
- Onderwijstijd hoeft niet alleen te bestaan uit lesuren, dus als lesuren worden vervangen door bijvoorbeeld projecten kan er weliswaar sprake zijn (substantieel) minder lessen, maar kan de hoeveelheid onderwijstijd als zodanig gelijk blijven. Ook kan er worden afgesproken dat een deel van die onderwijstijd niet door alle leerlingen gevolgd moet worden, als ze dat maar kunnen doen, bijvoorbeeld door elk laatste reguliere lesuur van de dag te vervangen door steeds een verschillend inloopspreekuur waar leerlingen bij een speciaal hiervoor ingeroosterde leraar terecht kunnen voor specifieke vragen over een bepaald vak.

  Voor al deze vormen en invullingen geldt dat de school duidelijk moet kunnen maken op welke wijze dit bijdraagt aan het realiseren van een onderwijsaanbod waarmee leerlingen voldoende tijd krijgen om zich de in kerndoelen en eindtermen vastgestelde lesstof eigen te maken. Ook als er voor (groepen) leerlingen andere keuzes worden gemaakt, moet duidelijk zijn waarom en op welke gronden dat voor die leerlingen een passende keuze of invulling is.

Een school kan daarnaast ook op verschillende manieren maatwerk bieden wat betreft het aantal uren onderwijs dat leerlingen volgen. Hierboven wordt ook daarvan een aantal voorbeelden genoemd. Leerlingen behoeven niet allemaal hetzelfde programma te krijgen en hetzelfde lesrooster te volgen. Meer lessen impliceert niet per definitie hogere kwaliteit: in de pilot kan naar voren komen dat de kwaliteit van het onderwijs per saldo ook beter wordt als (bepaalde) leerlingen minder lessen moeten volgen dan andere leerlingen en zij zich zo meer kunnen focussen en meer tijd overhouden om zélf met de lesstof aan de slag te gaan. 'Vrijkomende' lesuren weer invullen met andere verplichte lessen zou ook contraproductief kunnen zijn ('ophokuren').

Dat geldt ook als scholen ervoor kiezen hetzelfde aantal lessen te verzorgen, maar die lessen voor leerlingen korter te maken (bijvoorbeeld standaard 45 minuten in plaats van 50 minuten), om zo tijd vrij te spelen voor voorbereidings- en ontwikkeltijd voor leraren. Als de school kan verantwoorden dat deze kortere lessen niet ten koste gaan van de inhoud en kwaliteit van die lessen, zou het niet nodig moeten zijn om koste wat kost de 'verloren minuten' op een andere manier in te vullen, bijvoorbeeld met dagelijks nog een extra les. Ook dat zou immers contraproductief kunnen uitpakken. De hierdoor vrijkomende tijd komt beschikbaar als voorbereidings- en ontwikkeltijd voor leraren. Wel zouden leerlingen die dat nodig hebben op school terecht moeten kunnen voor begeleiding, maar dat hoeft niet per se in de vorm van een extra les. Ook hiervoor worden scholen gevraagd om voor een passende invullingen te zorgen.

Bewuste en te verantwoorden professionele keuzes met draagvlak op schoolniveau

Er zijn dus enkele, behoorlijk ruime, wettelijke criteria voor onderwijstijd. De voorbeelden laten zien dat deze criteria zowel in kwalitatieve als kwantitatieve zin mogelijkheden bieden voor schooleigen keuzes. Misschien nog wel belangrijker dan die wettelijke criteria is echter het appel op scholen om de wettelijke ruimte op een verantwoorde, professionele en integere wijze te gebruiken. Het uitgangspunt voor het gebruik van de wettelijke ruimte ten aanzien van onderwijstijd in het voortgezet onderwijs is dat een school, die bewust bepaalde keuzes maakt ten aanzien van onderwijstijd:

- moet kunnen instaan voor de kwaliteit en wenselijkheid van die keuzes en deze keuzes ook moet kunnen verantwoorden en verdedigen,
- aannemelijk moet kunnen maken dat leerlingen redelijkerwijs de leerdoelen (bijvoorbeeld kerndoelen of exameneisen) kunnen behalen,
- oprecht moet kunnen wensen, en ook actief bepleiten, dat dergelijke keuzes ook op elke andere school die dit zou wensen gemaakt zou kunnen worden.

In algemene zin geldt dat een school zich te allen tijde moet kunnen verantwoorden over de gemaakte keuzes. Zowel wat betreft het soort activiteiten dat een school als onderwijstijd inplant, als wat betreft de hoeveelheid onderwijstijd dat verschillende (groepen) leerlingen (kunnen) volgen, moet een school zich dus kunnen verantwoorden. Op basis van welke informatie en overwegingen heeft een school het programma voor (groepen) leerlingen aangepast? Kan verantwoord worden dat leerlingen genoeg hebben aan minder tijd om zich de lesstof eigen te maken? Dragen andere invullingen van de onderwijstijd dan ‘reguliere’ vaklessen in voldoende mate bij aan de kwaliteit van het onderwijs op de school? Dit alles moet en kan een professionele afweging zijn, gegeven de situatie en context van de school, waar de leraren (ook in het licht van het professioneel statuut en in lijn met de cao) en ook de medezeggenschapsraad zich in moeten kunnen vinden. Dat betekent ook dat een school bereid moet zijn om bepaalde keuzes ten aanzien van onderwijstijd te heroverwegen of terug te draaien, indien deze keuzes, ondanks goede intenties en positieve verwachtingen vooraf, op die school toch aantoonbaar slechter blijken uit te pakken dan beoogd.

pro / vmbo bk

Da Vinci / SGM Tongerlo

Werkateliers als motor voor onderwijsontwikkeling

In acht studiemiddagen per jaar structureel werken aan het onderwijs

Aanleiding

Kiki Nieuwkerk, directeur van het DaVinci, onderdeel van scholengemeenschap Tongerlo: “De doelstellingen van de pilot Onderwijstijd spraken ons meteen aan. We wilden graag het beroep van docent aantrekkelijker maken en tijd genereren voor collega’s om onderwijs te ontwikkelen, zonder daarbij in te boeten op de kwaliteit van de lessen. Bij innovaties of het uitproberen van nieuwe dingen liepen we er namelijk regelmatig tegenaan dat het ons aan tijd ontbrak. De pilot Onderwijstijd heeft ons de ruimte gegeven om op vaste momenten in het jaar met die ontwikkeltijd bezig te zijn. Dit is het tweede schooljaar dat we hiermee aan de slag zijn.”

Ontwikkeltijd

Nieuwkerk: “In de praktijk komt het er op neer dat we aan het begin van het jaar acht studiemiddagen inplannen in het rooster. Op deze middagen zijn we in werkateliers bezig met onderwijsontwikkeling. Voor DaVinci zijn er twee specifieke thema’s: leerdoelgericht werken en groepsdynamisch werken. Binnen leerdoelgericht werken zijn we bezig met het didactische deel; dat leerlingen begrijpen waarom ze bepaalde dingen moeten leren en dat we goed kijken naar het doel dat we met de lessen willen bereiken. Groepsdynamisch werken gaat over het pedagogische deel; hoe je als leraar voor de klas staat en hoe je omgaat met de groep.

Voorafgaand aan de werkateliers zorgen we ervoor dat de secties en teams een hele gerichte opdracht krijgen. We waken er dus voor dat mensen denken: “oh dat is een lekkere bijwerkmiddag voor de administratie”. Soms huren we ook een externe deskundige in, zoals bij leerdoelgericht werken. We bepalen aan het begin van het jaar de thema’s van alle acht studiemiddagen, zodat iedereen weet wanneer wat aan bod komt. Daarnaast zorgen we ervoor dat van tevoren heel duidelijk wordt gecommuniceerd wat de opbrengsten moeten zijn van die middagen.”

Marle Martin, docent wiskunde: “Ik vind het heel waardevol dat we de tijd krijgen om binnen de werkateliers aan de slag te gaan met vernieuwingen in het onderwijs. Die tijd is er normaal gesproken namelijk niet.

Vorig jaar ben ik in een werkatelier bezig geweest met leerdoelgericht werken. Ik heb toen samen met collega's gekeken naar de manier waarop we toetsen aangaan en of alle leerdoelen hierbij aan bod komen. Het is prettig om hier bewust mee bezig te zijn."

Activiteiten regio

Remco van Lonkhuizen, onderwijsmanager: "Daarnaast zijn we samen met een aantal andere scholen uit de regio bezig met een pilot voor het toekomstbestendig maken van het onderwijs. Daarin houden we ons bezig met twee uitdagingen:

- (1) hoe ga je om met het toekomstige lerarentekort en hoe zorg je ervoor dat met minder docenten toch de leskwaliteit behouden blijft?
- (2) hoe houd je leerlingen gemotiveerd of maak je ze gemotiveerder?

Hierover hebben we met de verschillende scholen allerlei ideeën bedacht en ontwikkeld en die zijn we op kleine schaal gaan testen. Uiteindelijk is daar één idee uitgekomen waar we nu mee bezig zijn, 'Menswerk door maatwerk'. Dat betekent dat leerlingen die met wiskunde hun leerdoelen hebben behaald, ervoor kunnen kiezen om één les over te slaan, zodat zij maar twee lesuren per week hebben. Ze moeten dan wel gemiddeld een bepaald cijfer staan en bepaalde doelen hebben behaald. We hebben dit vorig jaar in één klas uitgeprobeerd en dat beviel goed. De cijfers van de leerlingen die een les minder mochten volgen, waren niet lager en eigenlijk zelfs beter, en de motivatie van die leerlingen ging omhoog. Maar ook bij de leerlingen die de derde les wel nodig hadden, die nu dus meer maatwerk krijgen, gingen de cijfers en de motivatie omhoog."

Martin: "Ik vind het heel prettig dat ik in dat derde lesuur extra aandacht kan besteden aan leerlingen die dat nodig hebben. Zij zien dat gelukkig ook niet als een straf. Leerlingen die dit uur niet nodig hebben, kunnen deze tijd bijvoorbeeld weer aan een ander vak besteden. Je kunt zo dus heel goed differentiëren."
Nieuwkerk: "De werkateliers en de activiteiten in de regio sluiten heel mooi op elkaar aan en versterken elkaar. Binnen de werkateliers is er soms dus ook een team bezig met de pilot van de regio en daar sluiten dan ook projectleden van andere scholen bij aan."

Martin: "Het waardevolle hieraan is dat je ook collega's van andere scholen spreekt en kunt kijken hoe zij bepaalde zaken aanpakken."

Onderwijstijd

Nieuwkerk: "We zijn niet gaan rommelen in de lessentabel. Ieder vak levert evenveel in, dus dan ontstaat daarover geen discussie. We hebben gewoon heel pragmatisch gekeken hoe we extra tijd kunnen genereren. Bij onze school doen we dat door de werkateliers iedere keer op een andere middag te plannen. Bij de twee andere scholen die onder Tongerlo vallen, doen ze dat door iedere les te verkorten van 50 minuten naar 40 minuten."

Het proces

Nieuwkerk: "Het proces om hier te komen verliep eigenlijk vrij soepel. Toen we wilden beginnen aan de pilot, hebben we direct de medezeggenschapsraad betrokken. Zij waren eigenlijk meteen aan boord." Van Lonkhuizen: "Sommige docenten maakten zich wel zorgen over het verminderen van de onderwijstijd. Maar het helpt dat we ook bezig zijn met leerdoelgericht werken, waarbij docenten dus goed kijken wat ze moeten doen en wat ze mogen doen. Als docenten dit goed uittekenen voor zichzelf, ontstaat er ruimte."

Opbrengsten

"Wat de pilot ons heeft opgeleverd? Plezier en energie", aldus Nieuwkerk. "Ik ervaar het als een cadeautje dat je gedurende het jaar bepaalde momenten hebt waarin je aan het onderwijs kunt werken. Je kunt echt stappen maken. Ook heeft het ons energie gegeven dat wij in de regio heel duidelijk een jaar vooruit hebben gekeken. Het is dus allemaal niet ad hoc; we weten heel goed waar we naartoe gaan en kunnen onze collega's daar steeds beter in meenemen. Van Lonkhuizen vult aan: "We horen ook van docenten dat zij het gevoel van autonomie heel prettig vinden. Dat we vertrouwen in hen hebben en dat zij zelf kunnen bepalen hoe ze de lessen invullen."

pro

Sprongcollege

Minder lestijd, meer praktijkervaring

Klein begin met sneeuwbaleffect

Aanleiding

Karlijn Heijkers, teamleider bovenbouw: “We merkten al een aantal jaar dat in de derde klas de motivatie van leerlingen daalde en dat daardoor het gedrag veranderde. Dit kwam ook naar voren uit tevredenheidsonderzoeken, dus daar wilden we wat aan doen. Daarnaast wilden we graag dat leerlingen zich beter konden oriënteren op de toekomst en het werkveld waarin zij later kunnen werken. Dat waren voor ons de redenen om aan te haken bij de pilot Onderwijstijd.”

Invulling onderwijstijd

Heijkers: “We hebben het aantal lesuren per week van de derde klas verminderd van 31 naar 28 uur, waardoor zes medewerkers de ruimte kregen om deel te nemen aan de werkgroep van de pilot. In de werkgroep zitten onder andere de stagecoördinator, de mentor van de derde klas, een collega bovenbouw die lesgeeft aan de praktijkgroepen, een collega bovenbouw die de entreegroepen lesgeeft, een onderwijsassistent en ik. Deze werkgroep kwam met een plan. Jojanneke Kuijpers, onderwijsassistent en lid van de werkgroep: “Leerlingen van de derde klas hebben vier lesuren per week om in een bedrijf praktijkervaring op te doen. Voorheen was dat het hele jaar bij één bedrijf. We hadden het idee dat we onze leerlingen daar tekort mee deden. We lieten ze te weinig zien van wat er verder nog mogelijk was. Dus hebben we ons netwerk flink uitgebreid, waardoor leerlingen nu praktijkervaring kunnen opdoen bij verschillende bedrijven. Daardoor kunnen zij zich beter oriënteren en aan het einde van het jaar ook een betere keuze maken voor het bedrijf waar ze stage willen lopen.”

Ze vervolgt: “Daarnaast besteden we veel aandacht aan werknemersvaardigheden. Binnen die uren leren de leerlingen bijvoorbeeld een cv maken en oefenen ze met het voeren van een sollicitatiegesprek. Ook lopen leerlingen interne stages. Een onderdeel daarvan is bijvoorbeeld aan de balie zitten en laptops uitlenen en bezoekers naar de juiste plek in het gebouw brengen. Bij de balieproef, een soort toets, wordt gekeken of ze de juiste kleding dragen, het bezoek op een nette manier

aanspreken en hun takenlijst goed opvolgen. Allemaal activiteiten om ervoor te zorgen dat leerlingen beter voorbereid zijn op de beroepspraktijk."

Heijkers: "Ook zijn we meer gaan samenwerken met andere scholen. Zo hebben onze leerlingen twee keer een les techniek mogen volgen via één van onze andere deelscholen en hebben er vier leerlingen mogen mee lopen bij HBR (horeca, recreatie, bakkerij). Je merkt dat er langzaam wat meer deuren voor onze leerlingen open gaan. Die samenwerkingen willen we in de toekomst meer gaan opzoeken. Hierdoor kunnen we onze leerlingen een nóg bredere oriëntatie geven."

Proces

Kuijpers: "Vanuit de werkgroep zijn we gestart met brainstormen. Dat begon heel breed: er werden lessen verzonnen, weggegooid en weer opnieuw gemaakt. Wat daarin leuk was om te merken, is dat ieder lid van de werkgroep diens eigen kwaliteiten en werkwijze heeft. Dat was soms ook best uitdagend, maar we vullen elkaar wel heel goed aan."

Heijkers: "We hebben ook deelgenomen aan een aantal online bijeenkomsten met andere scholen vanuit de pilot Onderwijstijd. Zo konden we leren van de ervaringen die deze scholen al hadden. We hebben daar vooral uit meegenomen dat het verstandig is om in stappen aan de slag te gaan en niet alles meteen op de schop te gooien. Daarnaast hebben we ondersteuning gehad van het onderwijsbureau die de pilot begeleidt, zowel inhoudelijk als organisatorisch. Als we hier behoefte aan hebben, kunnen we dit aanvragen en inzetten voor de werkgroep. Daarnaast hebben we regelmatig terugkoppelmomenten gehad.

Het plan voor het afschalen van de uren hadden we vóór het vormgeven van de werkgroep al voorgelegd aan de medezeggenschapsraad. Toen de invulling van het plan er lag, hebben we hen uiteraard weer betrokken. Zij reageerden eigenlijk meteen positief. Ik denk dat voor iedereen duidelijk is dat dit plan ergens vandaan komt. We liepen iedere keer tegen de tevredenheidsonderzoeken van die klas aan, waar de resultaten maar van bleven dalen. Dus het was duidelijk dat er iets moest gebeuren. Overigens zit er ook een lid van de medezeggenschapsraad in de werkgroep, dus op die manier is hun betrokkenheid sowieso aanwezig. Ook de ouders zijn meegenomen in het proces. Zo hebben de mentoren dit besproken tijdens de startgesprekken aan het begin van het schooljaar en is er na de herfstvakantie een extra ouderavond ingelast waarin dit aan de orde kwam."

Resultaat

Heijkers: "Eén van de doelen van de pilot was dat we hoger wilden scoren in het tevredenheidsonderzoek van de leerlingen. En uit ons laatste tevredenheidsonderzoek blijkt dat deze klas ontzettend positief heeft gescoord. Dat is heel fijn, want dat is voor ons een belangrijk meetinstrument."

Kuijpers: "We merken ook dat de betrokkenheid van leerlingen in algemene zin is verbeterd. Dit zien we aan hoe ze zich in de school en tijdens de lessen gedragen. Het programma sluit nu veel meer aan op de behoeften die zij hebben. En doordat we ze dit kunnen bieden, is de coulance groter. Dit werkt ook door in de reguliere lessen, waardoor de docenten die deze vakken geven er ook profijt van hebben. Daarnaast zien we dat de relaxte houding van deze leerlingen weer effect heeft op andere leerlingen in de school, waardoor er eigenlijk een soort sneeuwbaleffect ontstaat."

Heijkers vult aan: "Doordat de betrokkenheid en motivatie van leerlingen nu hoger is, is er wat werkdruk afgegaan bij de docenten. Ook voor de mentor is het veel prettiger geworden om deze groep te begeleiden. In die zin heeft de pilot dus ook meer werkplezier opgeleverd voor docenten.

vmbo

Yuverta Klaaswaal

De leerling staat centraal

Hoe praktijkgericht onderwijs zorgt voor meer zelfvertrouwen

Aanleiding

"We wilden al langer aan de slag met een onderwijsvernieuwing voor de vmbo-basis leerlingen. We merkten dat zij toch wat anders nodig hebben dan andere leerlingen. Er was meer gedragsproblematiek in deze klassen en veel leerlingen zaten niet lekker in hun vel. Ze moesten teveel achter hun bureau zitten, terwijl we zagen dat deze leerlingen juist groeien bij het doen van opdrachten. Dan kunnen ze ook hun talenten inzetten en daarvan krijgen ze meer zelfvertrouwen", aldus Annemarie van Es, leerjaar coördinator onderbouw en docent mens en maatschappij.

Ze vervolgt: "Bij de vernieuwingen die we wilden aanbrengen, liepen we echter tegen de (wettelijke) kaders van de onderwijsinspectie aan. In de pilot Onderwijstijd kregen we duidelijk welke ruimte we hadden om hier wél mee aan de slag te gaan. Uiteindelijk hebben we overigens helemaal niet zo veel geschrapt in de onderwijstijd, maar we hebben het onderwijs wel anders vormgegeven."

Aanpassing onderwijstijd

Van Es vertelt: "Ons uitgangspunt was dat we in de ochtend de theorie wilden behandelen en in de middag alleen maar praktijklessen wilden geven. En op vrijdagmiddag moesten de leerlingen gewoon lekker vrij zijn. Om dat te bereiken moesten de vakdocenten van alle avo-vakken één lesuur theorie per week afstaan. Daarvoor in de plaats hebben we twee keer twee uur in de week aan lesblokken voor 'Yudoet' gecreëerd. Ook hebben we twee keer in de week een opstartmoment met de klas." Ze vervolgt: "De lesblokken 'Yudoet' worden door twee docenten gegeven. Ik geef het praktische deel. Leerlingen krijgen dan allemaal losse opdrachten die ze moeten uitvoeren. Denk bijvoorbeeld aan het organiseren van een bingo voor bejaarden, het houden van een modeshow of het bezoeken van een bedrijf en daar vragen stellen."

Owen, eerstejaarsleerling vertelt: "We mogen uit een boekje zelf een activiteit uitkiezen die we willen organiseren. Vervolgens voeren we dit ook zelf uit. We bellen of mailen bijvoorbeeld met een bedrijf,

berekenen de kosten van een activiteit en vragen de directeur om geld om bepaalde spullen aan te schaffen."

Van Es: "Mijn collega geeft het theoretische deel van 'Yudoet'. Het heet theoretisch, maar ook dit blok is heel praktisch ingestoken. Dan hebben we het bijvoorbeeld over natuurrampen en dan gaan de leerlingen een rampenmarkt organiseren, waarbij ze over één specifieke ramp een powerpoint presentatie moeten houden. Een deel van de theoretische lesstof van de avo-vakken die eerder tijdens de reguliere lessen aan bod kwam, is dus nu verwerkt in de 'Yudoet' blokken. Dat wordt nu allemaal gegeven door één docent, maar daarnaast hebben we natuurlijk ook de reguliere lessen die nog steeds door de vakdocenten worden gegeven. Verder hebben we de lesstof door het jaar heen in thema's verdeeld. Denk bijvoorbeeld aan het thema kennismaken aan het begin van het jaar en het thema vakantie aan het einde van het jaar."

Proces

"Toen we ons hadden aangemeld voor de pilot Onderwijstijd, zijn we met een groepje van vijf docenten (van elke vakgroep één) gaan brainstormen", aldus Van Es. "Vervolgens hebben we onze wensen in een rooster gezet en zijn we lesuren gaan tellen. De uitkomst daarvan was eigenlijk best gunstig. De lestijd is eigenlijk niet veel veranderd."

Omdat Yuverta Klaaswaal de pilot heeft gedraaid in het eerste leerjaar, hoefden ouders en leerlingen niet te wennen aan een nieuwe manier van lesgeven. Van Es: "Daardoor hebben we de ouders al ingelicht over deze werkwijze toen we de werving van leerlingen voor het nieuwe schooljaar deden. Verder hebben we ook de ouderraad betrokken en het hele docententeam heeft regelmatig terugkoppeling gekregen van waar we mee bezig waren. Dat verliep allemaal heel soepel."

Effecten

De resultaten van de pilot zijn dan ook positief. "Dit blijkt onder meer uit het leerlingentevredenheidsonderzoek", vertelt Van Es. "De resultaten daarvan waren beter dan vorig jaar. Ook zijn de cijfers van leerlingen niet achteruitgegaan, terwijl ze toch een uur minder theorie krijgen per vak per week. Daarnaast merken we dus dat leerlingen meer zelfvertrouwen krijgen en dat ze veel beter samenwerken. Ze kennen elkaars kwaliteiten en benutten die ook."

Ze vervolgt: We wilden echt het onderwijs verbeteren voor de leerlingen. We zien dat leerlingen hierdoor gemotiveerder zijn. Dat werkt ook door in de andere lessen, dus in die zin zou je kunnen zeggen dat de werkdruk voor docenten is verminderd. En als ik voor mijzelf spreek heeft het me meer werkplezier opgeleverd."

Owen: "De 'Yudoet' blokken maken de lesdagen minder saai. Ik leer hoe ik contact leg met mensen en hoe ik bepaalde activiteiten moet organiseren. Dat kan ik ook later goed gebruiken. Ik leer bijvoorbeeld nu al hoe ik een goede mail moet opstellen of hoe ik een telefoongesprek voer met een bedrijf. Ook vind ik het fijn dat ik niet alleen maar hoef te luisteren, maar tijdens deze lessen met vrienden kan praten en samen met hen dingen mag organiseren."

De pilot zal volgend jaar dan ook verder worden uitgerold naar het tweede leerjaar van de vmbo-basisklas. Van Es: "Ik zou het helemaal mooi vinden als we dit uiteindelijk kunnen invoeren in de hele onderbouw, dus ook het vmbo kader en gemengde leerweg, maar zo ver zijn we nu nog niet."

vmbo

Bonifatius mavo

Durven kiezen, snijden en meer ruimte voor docenten

Meerdere oplossingen voor aanpassing onderwijstijd

Aanleiding

Martijn Koelewijn, directeur: “De aanleiding voor ons om deel te nemen aan de pilot Onderwijstijd was dat we het onderwijs efficiënter wilden inrichten. We wilden dat docenten minder belast werden en er meer ruimte zou ontstaan om kwaliteit te leveren. Vóór de pilot werkten we binnen onze school al met leerteams. Dat zijn groepen docenten die op basis van thema’s proberen met elkaar het onderwijs verder te brengen. Zo hebben we bijvoorbeeld een leerteam rondom de thema’s leerlingenreis en ouderbetrokkenheid en nu ook een leerteam rondom het thema pilot Onderwijstijd.”

Stephan Plender, docent lichamelijke opvoeding: “Wat ik heel prettig vind aan de leerteams is dat we op vaste momenten kunnen werken aan een bepaald thema. In de leerteams zitten collega’s uit diverse jaarlagen, waardoor we met verschillende perspectieven aan zo’n thema werken. Het is ook fijn dat dit gefaciliteerd wordt door de schoolleiding. Dat we de tijd krijgen om met elkaar te sparren en ervaringen te delen.”

Aanpassing onderwijstijd

Koelewijn: “Voor het werken in die leerteams heb je tijd nodig. Zo ontstond bij onze school de wens om strakker te roosteren en eerder te stoppen met de lessen. Eén van de manieren die we daarvoor zagen was het terugbrengen van het aantal keuzemogelijkheden binnen de profielen. Vanaf het derde leerjaar kunnen leerlingen van onze school profielen kiezen. Op dit moment hebben we vijf grote profielzuilen. Maar binnen die profielzuilen zitten ook weer allemaal keuzes. Daardoor zijn er heel veel verschillende variaties te maken. Door dat aantal variaties terug te dringen, worden de groepen groter. Waardoor je dus efficiënter kan roosteren. Op die manier willen we onderwijstijd besparen.”
Plender: “We proberen de lessen zoveel mogelijk om drie uur ’s middags te laten stoppen. Naast het werken in de leerteams ontstaat er daardoor ook ruimte voor andere zaken, zoals nakijkwerk en verslagen.”

Koelewijn vervolgt: “Daarnaast zijn we ook aan het kijken hoe we efficienter les kunnen geven. Op dit moment zijn we bij twee vakken bezig met een pilot om een lesuur per week facultatief aan te bieden.

De docent bepaalt dan welke leerlingen dit lesuur nodig hebben en welke leerlingen dit mogen overslaan. Dat betekent dus eigenlijk dat als iedereen het begrijpt, je werkelijk winst hebt behaald. Maar als je wel leerlingen hebt voor dat lesuur, werk je aan de kwaliteit van het onderwijs. Want dan hoef je niet zoveel te differentiëren, maar kun je goed ingaan op de problematiek die deze leerlingen niet begrepen hebben.

Een ander voorbeeld is dat we op dit moment op onze school elke dag van half 9 tot 9 uur een begeleidingsmoment hebben. Dan kunnen leerlingen die bepaalde lesstof niet goed beheersen of die een les gemist hebben hun vragen stellen aan de docent. We zijn nu aan het kijken of we dit niet op een ander moment kunnen doen en bijvoorbeeld alleen op maandag, woensdag en vrijdag. Dan hebben we op dinsdag en donderdag extra tijd gecreëerd en kunnen we elke ochtend om half 9 al beginnen met de lessen."

Proces

Plender: "Ik zit zelf in het leerteam van de pilot Onderwijstijd. Dat team is vorig jaar begonnen met de pilot en dit zou het jaar moeten zijn van de uitvoering. Maar zo ver zijn we nog niet." Koelewijn: "We hebben die eerste anderhalf jaar echt nodig gehad om goed helder te krijgen wat we willen, wat efficiënt is, wat de gevolgen zijn van het plan en wat de randvoorwaarden zijn. Het leerteam heeft gedegen onderzoek gedaan naar wat het ons zou opleveren. Dat heeft tijd nodig gehad. Er ligt nu een plan dat bijna af is. Dat plan moet straks naar ons managementteam en naar de medezeggenschapsraad en dan kunnen we overgaan tot de uitvoering.

Terwijl we hiermee bezig waren zijn we ons gaan beseffen dat we eigenlijk veel breder moeten kijken. Er is niet één oplossing om de onderwijstijd te verkorten en meer professionele ruimte voor docenten te creëren. Er zijn veel meer oplossingen nodig die je gezamenlijk kunt inzetten. Als je dat doet, zie je pas echt iets veranderen."

Ontwikkeltijd

"We kijken dus heel breed hoe we anders met de onderwijstijd kunnen omgaan. In onze personeelsruimte hebben we een doelenbord hangen waarop we bijhouden met welke doelen de leerteams aan de slag zijn. Ook proberen we daar successen te delen. Daarnaast organiseren we vier of vijf keer per jaar een leerteampodium. Dan gaat zo'n leerteam dus aan de rest van het personeel vertellen welk onderzoek ze hebben gedaan, waar ze tegenaan zijn gelopen, welke adviezen ze hebben gegeven aan het managementteam en welke acties daaruit zijn gekomen.

Vervolgens reflecteren ze op de toepasbaarheid in de praktijk en wat er eventueel nog bijgesteld moet worden. Het uiteindelijke doel is dat daar een soort kwaliteitskaart uitkomt, waarin we vastleggen dat we iets op een bepaalde manier gaan doen. Dit houden we gewoon bij in een Teamsomgeving en deze afspraken lopen we één keer per jaar weer even langs om te kijken of het nog actueel is. Op die manier ben je daadwerkelijk met elkaar aan het ontwikkelen", aldus Koelewijn. Plender: "Het effect voor de school is dat je uiteindelijk meer kwaliteit kan bieden, waar zowel de leerlingen als de docenten profijt van hebben. Bovendien geeft het een gevoel van vertrouwen en autonomie."

vmbo

Melanchthon Wilgenplaslaan

Minder lesuren, meer ruimte voor verdieping

Meer keuzevrijheid door Rooster op Maat

Aanleiding

Vincent Wolsheimer, vestigingsdirecteur: “Ik ben altijd verbaasd geweest dat er in het vmbo op het oog zo weinig ruimte lijkt te zijn voor maatwerk. Mijn ideaalbeeld is dat er ooit een maatwerkdiploma komt. Ik denk dat dat maatwerkdiploma er kan komen als er meer maatwerk in het rooster wordt aangeboden. Dat is één van de eerste stappen waar wij nu mee bezig zijn. De pilot Onderwijstijd sluit hier goed op aan.”

Wolsheimer vervolgt: “Binnen onze school kregen alle leerlingen voorheen evenveel uren per vak. Docenten liepen er wel eens tegenaan dat een leerling echt niet meer te houden was en in sommige gevallen ontstond dat uit verveling. We wilden daarom differentiatie aanbrengen in het onderwijs door het minimumaantal lessen te verlagen en verdieping voor de leerlingen aan te bieden in keuzetijd. Dat zou ander gedrag moeten bewerkstelligen.”

Invulling onderwijstijd

De school heeft dit gerealiseerd door met een ander rooster te werken, waarbij de klassikale lesuren op weekbasis werden verminderd. Mariska Sepers, docent Nederlands en voorzitter van de werkgroep Rooster op Maat: “We gaven lessen van 50 minuten. Dit hebben we teruggebracht naar lesblokken van 30 minuten. In de praktijk heeft dit tot gevolg dat veel kernlessen een dubbel lesblok, dus een uur, duren.” Wolsheimer vult aan: “Maar op weekbasis heeft iedereen 20 tot 50 minuten ingeleverd en die tijd wordt gebruikt voor Rooster-op-Maat-uren (ROM-uren).”

Sepers: “In het ideale plaatje willen we die ROM-uren gebruiken om leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben dat tijdens deze uren te geven. Maar we willen ook graag extraatjes bieden, zoals extra sportlessen of kunstlessen. Om op die manier leerlingen die het gewoon heel goed doen te belonen.

Daar zijn we nog niet. Voor nu werken we met huiswerkuren, stilte-uren en vakverdiepingsuren. Omdat we lesuren hebben afgesnoept van de normale uren is het de bedoeling dat leerlingen wat minder huiswerk maken binnen de lesuren, maar dat in de huiswerkuren doen. Deze uren worden begeleid door docenten of onderwijsassistenten. Daarnaast bieden we stilte-uren aan. Daarin kunnen leerlingen leren of lezen. Tot slot hebben we vakverdiepingsuren. Wat binnen die tijd gebeurt is afhankelijk van het vak en de docent. Voor het vak Nederlands willen we volgend jaar in ieder geval één vast RoM-uur grammatica en spelling aanbieden."

Wolsheimer: "Die RoM-uren richten we zoveel mogelijk per leerjaar in. Dus het aanbod is er wel voor alle vijf de klassen in een leerjaar, maar niet iedereen maakt daar gebruik van. En daar zit je winst in de onderwijstijd."

Ruimte voor ontwikkeltijd

Wolsheimer: "Er ligt geen zware verantwoording op de invulling van de ontwikkeltijd van docenten. Ik ga uit van de professionaliteit van de medewerkers en ik denk dat het belangrijk is om ook daarin maatwerk te leveren. De behoeftes die docenten op dit vlak hebben verschilt."
Sepers vult aan: "Ik gebruik deze tijd bijvoorbeeld voor het ontwikkelen van eigen materiaal dat ik deel met collega's, het begeleiden van nieuwe collega's en mijn studie Professioneel Meesterschap."

Proces

Wolsheimer: "De allereerste schets van zo'n dagrooster hebben we al in 2020 gemaakt. Dat was naar aanleiding van een conferentie over maatwerk en flexroosters. Vervolgens zijn we een werkgroep gestart met een projectopdracht en dat heeft geleid tot werkbezoeken, schoolbezoeken, literatuurstudies, pogingen tot het ontwikkelen van een rooster, bijscholing en uiteindelijk een voorstel vanuit de werkgroep naar de schoolleiding om met een pilot te gaan werken. Daarna hebben we, en dat is nu drie jaar geleden, een week een pilot gehouden. Het jaar erna hebben we twee keer een week een pilot gedaan en vorig jaar hebben we tussen de herfstvakantie en kerstvakantie een pilotperiode gehad. Al die ervaringen hebben tot een voorstel geleid en op basis daarvan heb ik een implementatieplan geschreven. Dat is langs de Medezeggenschapsraad gegaan en op 1 augustus 2024 zijn we formeel begonnen."

De docenten, leerlingen en ouders zijn tijdens dit proces uitgebreid meegenomen. Wolsheimer: "Ik heb al heel vroeg zaadjes geplant bij de docenten. Dus telkens weer even verteld over de ontwikkelingen rondom maatwerk en flexroosters, maar ook gesprekken gevoerd met collega's die weerstand hadden tegen deze maatregelen." Sepers vult aan: "Ouders hebben we meegenomen in het proces door voorafgaand aan de pilots informatiebrieven te sturen waarin we uitlegden wat we gingen doen in die periode en wat dit voor gevolgen had voor het rooster. Na elke pilot zijn er bovendien enquêtes uitgezet onder leerlingen, ouders en docenten. Wolsheimer vult aan: "Ook hebben we een leerlingenparlement gehouden, waarin leerlingen in een rondetafelgesprek met de directeur feedback mochten geven over de pilot."

Resultaten

Sepers: "Het voordeel van de nieuwe invulling van de onderwijstijd vind ik dat er meer tijd is voor de leerlingen. Juist tijdens de RoM-uren kun je leerlingen die normaal gesproken wat minder aandacht krijgen, omdat ze gewoon doen wat ze moeten doen, die extra aandacht geven. Wolsheimer vult aan: "Daarnaast zien we dat de onderwijsresultaten van de leerlingen nagenoeg gelijk zijn gebleven, ondanks dat ze dus minder uren klassikaal les krijgen."

Sepers: "Wel lopen we roostertechnisch nog tegen een aantal dingen aan. Dat is wel negatief, maar dat heeft niets te maken met wat het rooster ons oplevert." Wolsheimer: "De roostertechnische problemen hebben vooral te maken de formatie. Er werken in onze school ook parttimers en dan moet je dus rekening houden met hun vrije dagen. Dat heeft invloed op het rooster."

vmbo / havo / vwo

Montessori Lyceum Oostpoort

De ideale schooldag voor leerlingen creëren

Volgens de principes van Deep Democracy

Aanleiding

"We merkten dat het pedagogisch klimaat binnen onze school aandacht vroeg", vertelt Bart Steur, deelschoolleider van de vmbo basis onderbouwklassen. "Leerlingen werden pittiger en we hadden het idee dat dat te maken had met het aantal lesuren dat zij kregen. Als de concentratie op is, dan is het niet raar dat het voor een docent ook harder werken wordt om leerlingen bij de les te houden."

Hij vervolgt: "Terwijl we daar als team mee bezig waren, kwam de pilot Onderwijstijd voorbij. We hebben dit toen aan de docenten van de vmbo basis en vmbo kader onderbouwklassen voorgelegd. Daar kwam uit dat zij unaniem achter de keuze stonden om ons aan te melden voor de pilot. Ze zagen dit als een mooie kans om met meer tijd en samenwerking tot de ideale schooldag voor leerlingen te komen."

Aanpassing onderwijstijd

Casper Sombroek, deelschoolleider van de vmbo kader onderbouwklassen: "We hadden als onderbouwteam het idee dat het voor de leerlingen het beste zou zijn om te starten om 9:20 en af te ronden om 14:20. Dan kom je op 25 lesuren per week uit. Vervolgens was het natuurlijk de vraag hoe we van de 32 à 33 lesuren per week tot die 25 lesuren kwamen. Daarvoor hebben Bart en ik drie opzetjes met denkrichtingen gemaakt die we hebben voorgelegd aan de docenten. Zij gaven toen aan dat ze kansen zagen in het clusteren van een aantal vakken." Sara El Bali, docent biologie: "Voor mij betekent dit bijvoorbeeld dat we het vak biologie geclusterd hebben met het vak verzorging. Dat heet nu mens en gezondheid. We hebben dus gekeken naar de overlap in lesstof tussen die twee vakken. Die bleek best groot te zijn, waardoor we dit goed konden samenvoegen. Hiermee hebben we lestijd bespaard."

"Dit is één voorbeeld van wat we gedaan hebben", aldus Steur. "Maar eigenlijk gaat het nog verder, we zijn echt vakoverstijgend gaan werken. Dit doen we op basis van thema's die we aan het begin van het jaar vaststellen. Om die thema's te bepalen, leggen docenten de lesstof naast elkaar en kijken ze welk overkoepelend thema hieruit naar voren komt."

El Bali: “We hadden bijvoorbeeld een thema buiten en dan gingen we voor mijn vak buiten bloemen plukken. Bij beeldende vorming, een ander vak, drogen ze dat en maken ze er een schilderij van.”

Invulling ontwikkeltijd

Sombroek: “De tijd die vrij is gekomen gebruiken we voor vergaderingen, werksessies en verdiepingssessies. We hebben daar een vast moment voor op de donderdagmiddag. Op de donderdagochtend kunnen docenten bovendien het eerste uur gebruiken om individueel hun lessen te optimaliseren. Tijdens de werksessies hebben docenten de tijd om gezamenlijk lesmateriaal te ontwikkelen. Dit gebeurt dus op basis van die thema’s en vakoverstijgend werken. Bij de verdiepingssessies zoeken we wat meer de inhoud op. We kijken dan onder andere naar de verbinding en samenwerking binnen het team en we stellen de kaders.”

Het proces

Hij vervolgt: “Eigenlijk zijn alle gesprekken die we met docenten over deze nieuwe invulling hebben gehad, verlopen volgens de principes van Deep Democracy. Het doel was om met iedereen aan boord te zijn bij deze aanpak. En indien nodig de vraag te stellen: wat heeft iemand nodig om hier toch in mee te gaan? Het was dus een gezamenlijk proces.” Steur: “Ook de medezeggenschapsraad en ouders van de leerlingen zijn betrokken. Daarnaast hebben we aan het einde van het jaar voor de ouders een expositie gedaan om te laten zien wat we gedaan hadden.”

Effecten

El Bali: “Wat de pilot ons heeft opgeleverd? Heel veel leuke lessen en meer contact met collega’s. Ik heb ook meer zicht op de leerlingen, doordat je elkaar als docenten eerder opzoekt als je een vraag hebt over een leerling. Daarnaast zie ik een verbetering in de cijfers van de leerlingen en zijn ze creatiever tijdens de lessen.” Steur vult aan: “Er is meer rust in de school. Er worden bijvoorbeeld minder leerlingen de les uitgestuurd.”

Sombroek: “Dit betekent overigens niet dat er ook minder werkdruk is. Sterker nog, die is er misschien wel meer. De ontwikkeltijd die vrij komt, gebruik je om de lessen te verbeteren. Je stapt een nieuwe manier van werken in en het denken daarover stopt niet als je een overleg uitkomt. Daar denk je vervolgens nog over na en je zoekt dingen uit. Als je aanpassingen maakt in het onderwijs, komt daar bovendien nog van alles bij kijken: de informatie aan leerlingen, afstemming etc. Dat kost ontzettend veel tijd. Maar ondanks de toegenomen werkdruk, is er wel meer werkplezier ontstaan omdat je het met elkaar doet.”

mavo / havo / vwo

Het Schoter Haarlem

Minder verzuim en betere lessen

Gesprek over onderwijs is op gang gekomen

Aanleiding

"We vroegen ons al een tijdje af of lessen van 60 minuten wel het meest passend waren bij onze leerlingen", vertelt Monique van der Grijp, conrector bij Het Schoter. "Leerlingen maakten hierdoor lange dagen. Ook zagen we dat er best wat tijd in de lessen weglekte. Docenten wilden dit wel anders doen, maar hadden geen tijd om andere lessen te ontwikkelen. Door mee te doen aan de pilot Onderwijstijd konden we deze tijd wél creëren."

Aanpassing onderwijstijd

Van der Grijp: "We hebben onze lessen verkort van 60 naar 50 minuten. De 10 minuten die we daarmee per lesuur besparen, hebben we in het eerste jaar van de pilot volledig ingezet voor ontwikkeltijd. In het tweede jaar hebben we hier een verdeling in aangebracht: 7 minuten per lesuur die we besparen zijn bestemd voor ontwikkeltijd en 3 minuten voor maatwerk. Vervolgens hebben we omgerekend hoeveel lessen maatwerk elke docent dan moet geven naar rato van diens aanstelling. Daarnaast hebben we in het rooster vaste momenten opgenomen waarop docenten ontwikkeltijd hebben en momenten waarop zij maatwerk kunnen bieden. Door effectiever met de lestijd om te gaan en meer te differentiëren, willen we de kwaliteit van het onderwijs verbeteren."

Invulling ontwikkeltijd

Yara van Zon, docent Nederlands en leerlingcoördinator: "Elke donderdagochtend kunnen we de eerste twee uur besteden aan ontwikkeltijd. Ik ben dan samen met mijn collega's bezig met het verbeteren van de lessen en het ontwikkelen van materiaal. Daarnaast zijn we één keer in de drie weken op dinsdagochtend met de werkgroep onderwijs bezig met het efficiënter inrichten van de lessen. In de werkgroep onderwijs zitten acht docenten van verschillende secties. Met hen kijk ik hoe je de les zo snel mogelijk opstart, wat voor (actieve) werkvormen je voor het middenstuk kunt bedenken en hoe je de lessen goed afsluit. Dat stramien, daar zijn we veel mee bezig."

Van der Grijp: “Het efficiënter inrichten van de les hebben we vorig jaar in fases aangepakt. We zijn begonnen met de startopdracht. We willen dat leerlingen binnen twee minuten met de lesstof aan de gang zijn. Daar hebben we ons met de hele school ongeveer tien weken op gericht. Vervolgens zijn we naar het middenstuk van de les gegaan. En aan het eind van het schooljaar hebben we met z’n allen gewerkt aan het slot van de les. Dit schooljaar ligt de focus op differentiëren: hoe houd je alle leerlingen bij de les en hoe bedien je ze zo goed mogelijk?”

Van Zon vervolgt: “We hebben als werkgroep veel geïnvesteerd in het helpen van docenten bij het toepassen van het stramien. Zo hebben we onder andere een handreiking en een toolbox gemaakt en verschijnt er elke week een werkvorm in de berichten die we sturen naar het personeel. Van der Grijp vult aan: “Verder bezoekt de werkgroep onderwijs ook de lessen van collega’s en kan zij op basis daarvan weer good practices delen. Overigens doen we met de conrectoren ook een aantal keer per jaar lesbezoeken. We zitten dan niet bij de hele les, maar bezoeken telkens het gedeelte van de les waar op dat moment aandacht voor is.”

Maatwerk

Van der Grijp: “Daarnaast hebben we dus maatwerk waar de mentor of vakdocent een leerling voor kan opgeven of de leerling zich zelf voor kan opgeven. Leerlingen die toch nog wat moeite hebben met bepaalde stof krijgen dan bijles. We hebben dat maatwerk ingezet voor leerlingen die door de aanpassing van de onderwijstijd eigenlijk tekort komen. Om die leerlingen te compenseren, kunnen zij naar dat maatwerk. De leerlingen die dat niet nodig hebben zijn vrij.

Het proces

Van der Grijp: “Voorafgaand aan de pilot Onderwijstijd hebben we natuurlijk ons plan ingediend. We hebben toen een aantal scenario’s voorgelegd aan het personeel. Die scenario’s mochten medewerkers ranken. We hebben hen dus meteen betrokken en mee laten denken over wat we wilden. We hebben daarbij veel aandacht besteed aan de Why van de pilot: het gesprek over onderwijs op gang brengen en de kwaliteit van de lessen verbeteren. Uit de ranking kwam een hele duidelijke voorkeur voor een 50-minutenrooster naar voren. Vervolgens hebben we als schoolleiding dit plan verder uitgewerkt en met de medezeggenschapsraad besproken. Het plan door de medezeggenschapsraad krijgen, verliep eigenlijk vrij soepel.

Waar we wel tegenaan liepen was dat sommige docenten vergeten waren dat in het tweede jaar van de pilot de maatwerkuren werden ingevoegd. Daar was toen wel een beetje opwinding over. We hebben dat toen iets aangepast, want in eerste instantie zou het in het tweede jaar gaan om vijf minuten per lesuur die we besparen voor ontwikkeltijd en vijf minuten voor maatwerk. Maar dit is later dus aangepast naar zeven minuten ontwikkeltijd en drie minuten maatwerk.”

Effecten

Van Zon: “De nieuwe invulling van de onderwijstijd heeft ons veel tijd opgeleverd om de lessen beter te maken. Ook hebben we meer tijd om te overleggen en is er veel meer overeenstemming tussen docenten. Dat zorgt voor betere lessen. Daarnaast zijn we door de verkorting van de onderwijstijd veel actiever bezig met leerlingen. Verder vind ik het fijn dat leerlingen die niet helemaal meekomen tijdens het maatwerk nog net dat extra uurtje hebben om toch hun vragen te stellen.” Van der Grijp vult aan: “Ik vind ook dat het gesprek over onderwijs op gang is gekomen. Dat die tijd er voor is en dat docenten hierdoor veel bewuster naar de lessen en de lestijd kijken. Daarnaast heb ik het idee dat er meer rust in de school is gekomen. Verder is het ziekteverzuim onder docenten flink gedaald en bleek uit ons laatste medewerkerstevredenheidsonderzoek dat docenten het werk beter waarderen.

mavo / havo / vwo

Sint Jans Lyceum

Effectief onderwijs geven, hogere kwaliteit

Eerste ervaringen met gedeeltelijk digitaal onderwijs

Aanleiding

Jean Wiertz, rector: “We zitten hier in Den Bosch in een tamelijk luxe positie, omdat mensen deze omgeving fijn vinden om te wonen en werken. Toch merken ook wij dat het voor een aantal vakken steeds lastiger wordt om voldoende goede docenten te vinden. Nu levert dat nog geen problemen op, maar in de toekomst kan dat veranderen. Daarom willen we voorbereid zijn. Dat betekent dat je anders moet omgaan met onderwijstijd.”

“Daarnaast liepen we tegen een praktisch punt aan”, vervolgt hij. “Op ons Gymnasium kiezen maar heel weinig leerlingen voor het vak Grieks. Dan zet je één docent in die vier uur per week les geeft aan drie leerlingen. Dat is eigenlijk niet in verhouding.”

Invulling onderwijstijd

Wiertz: “We zijn toen in gesprek gegaan met een Gymnasium uit ons bestuur. Met die school hebben we afgesproken dat deze drie leerlingen twee uur per week fysiek aansluiten bij de lessen Grieks daar en de andere twee uur digitaal volgen.

We hebben er bewust voor gekozen om de leerlingen gedeeltelijk fysiek te laten aansluiten, zodat ze betrokken blijven bij de klas en de les. De digitale lessen volgen zij wel vanuit onze school. Tijdens corona hebben we namelijk gemerkt dat volledig thuis digitaal onderwijs niet goed werkt. Binnen onze school is bovendien een vakdocent beschikbaar die niet bij de les zit, maar wel kan dienen als vraagbaak. Ook worden de toetsen hier op school afgenomen.

Daarnaast zijn we in de derde klas van het vwo gestart met een project rondom het vak Duits. Voorheen kregen leerlingen drie lesuren per week; dat hebben we teruggebracht naar twee klassikale uren. Het derde uur werken zij via een digitaal platform met opdrachten die de docent heel goed kan monitoren. Ook spreekopdrachten kunnen daar worden ingeleverd en later beoordeeld. Dit lesuur staat niet in het

rooster. Leerlingen kunnen het uitvoeren op het moment dat hen uitkomt."

Jouke Raymakers, docent Duits: "Onze ervaringen met het platform zijn overwegend positief. Het vereist een bepaalde zelfstandigheid aangezien leerlingen zelf de regie moeten nemen. Sommige leerlingen kunnen dit heel goed en anderen vinden dit moeilijker. Vrijwel alle leerlingen vinden het prettig dat de lesstof overzichtelijk is georganiseerd compleet met uitlegvideo's. Bij bijvoorbeeld ziekte kunnen ze makkelijk weer aanhaken. Sommige leerlingen kiezen Duits als extra vak zonder de klassikale lessen te volgen. Dat blijkt met dit platform goed te kunnen. Daarnaast moet je leerlingen ook de tijd geven om eraan te wennen.

Een voordeel van dit systeem vind ik dat de huiswerkhouding verbetert. Leerlingen komen er niet mee weg als zij hun huiswerk niet maken. Bij moderne vreemde talen is het belangrijk dat leerlingen de lesstof continu bijhouden en via dit digitale platform kun je dat proces goed in de gaten houden. Ook feedback geven gaat makkelijker. Als leerlingen een bepaalde opdracht moeilijk vinden, kunnen ze mij een mailtje sturen met het verzoek om feedback. Daarvoor maak ik ook weer gebruik van Chat GTP. Zou ik dat niet doen, dan zou het veel te veel tijd kosten."

Wiertz vervolgt: "Een ander project is dat we twee jaar geleden in samenwerking met de Universiteit Leiden zijn gaan kijken naar ons curriculum. Daarbij bekeken we kritisch welke lesstof écht relevant is voor leerlingen. Er zat namelijk verrassend veel stof in het curriculum die eigenlijk totaal niet meer relevant is. Dus hebben we onze vakgroepen gevraagd te onderzoeken wat binnen hun eigen curriculum essentieel is en wat eventueel kan vervallen om onderwijstijd te besparen. Elke vakgroep heeft daarbij een coach gekregen vanuit de universiteit uit hetzelfde vakgebied, iemand die dezelfde taal spreekt."

Ontwikkeltijd voor docenten

"Het gaat ons niet om het besparen van uren," benadrukt Wiertz, "maar we willen onze docenten wel zo effectief mogelijk inzetten. Daarmee creëren we ook tijd voor onderwijsontwikkeling. Bijvoorbeeld om kritisch naar het curriculum te kijken, om data te analyseren zoals eindexamenresultaten of doorstroomcijfers of om het toetsenbeleid te herzien. Het gaat er om dat je af en toe even afstand neemt en vanuit een breder perspectief bekijkt waarom je bepaalde dingen doet. Door effectiever les te geven, ontstaat er ook tijd om na te denken over het onderwijs zelf.

Gedeeld leiderschap speelt hierin een belangrijke rol. Wij gaan ervan uit dat de docent een professional is, die zelf bepaalt wat er in de klas moet gebeuren. In ons professioneel statuut staat duidelijk vastgelegd wie waarover gaat. De vakgroepen hebben een belangrijke rol in het bepalen van de didactiek. Daarnaast hebben we een mavo-, havo- en vwo-team en daar gaat het meer over de pedagogische kant. Door deze structuur geven we veel vertrouwen aan de docenten en vakgroepen."

Het proces

Wiertz: "De plannen door de medezeggenschapsraad krijgen, ging eigenlijk vrij soepel. Docenten reageerden wisselend. Sommige docenten zijn positief, omdat ze hierdoor meer tijd hebben voor onderwijsontwikkeling. Zij vinden de alternatieve manier van werken, bijvoorbeeld via het digitaal platform, acceptabel. Andere docenten vinden het lastig dat het aantal uren van hun vak wordt teruggebracht en zijn misschien wel bang voor baanverlies. Terwijl dat helemaal niet aan de orde is, want hebben iedereen hartstikke hard nodig. Ook zijn er docenten die wat behoudender zijn, zij willen gewoon het lesboek van voor tot achter behandelen. Maar daar gaat het natuurlijk niet om. Het gaat erom wat de leerlingen aan het einde van het jaar weten en wat ze eraan hebben gehad.

Wat we achteraf beter hadden kunnen doen, is de ouders eerder betrekken bij deze andere invulling van de onderwijstijd. We hebben dat pas gedaan toen leerlingen al voor het vak hadden gekozen en dat had eerder gekund. Dus dat zou ik andere scholen willen meegeven: neem ouders goed mee in het proces."

mavo / havo / vwo

Haags Montessori Lyceum

Meer ontwikkeltijd door aanbieden facultatieve lesuren

Vertrouwen in de leerling staat centraal

Aanleiding

Boris Hoppzak: "Bij het Haags Montessori Lyceum waren we vóór de pilot Onderwijstijd al begonnen met het aanbieden van keuzelessen. Binnen die tijd mochten leerlingen zelf kiezen voor welke vakken zij extra begeleiding zouden willen. De pilot Onderwijstijd hebben we aangegrepen om hier nog een stap verder in te gaan. Tijdens de keuzelessen hadden we namelijk nog steeds te maken met volle klassen, waardoor docenten niet de begeleiding konden bieden die zij wilden aan de leerlingen die dit nodig hadden. We hebben er daarom voor gekozen om de keuzelessen facultatief te maken. De tijd die hierdoor vrijkomt, kunnen docenten besteden aan ontwikkeltijd. We hopen daarmee het beroep van docent aantrekkelijker te maken."

Invulling onderwijstijd

"Leerlingen krijgen verplicht onderwijs voor zo'n 20-22 lesuur van 60 minuten per week en voor zo'n 6 uur per week mogen ze zelf bepalen óf ze extra begeleiding nodig hebben en zo ja, voor welk vak ze deze begeleidingsuren willen inzetten. Deze nieuwe invulling van de onderwijstijd past goed bij de visie van het Montessori onderwijs, waarbinnen het vertrouwen dat een leerling wil leren centraal staat. "Uiteraard begeleiden we leerlingen hier wel bij. Zo heeft iedere leerling een coach met wie hij of zij elke week tien minuten een gesprek heeft over de planning, de inzet van de begeleidingsuren, het stellen van doelen voor de volgende week etc. We hanteren geen harde richtlijn, dus als een leerling een onvoldoende heeft voor een bepaald vak zeggen we niet dat hij dan verplicht is om begeleidingsuren te volgen. Maar een coach zal hierover dan wel in gesprek gaan met de leerling."

Ruimte voor ontwikkeltijd

"Doordat een deel van de leerlingen er niet voor kiest om in de begeleidingsuren onderwijs te volgen, zijn er uren vrijgekomen voor docenten. Die uren besteden we aan ontwikkeltijd. Het gaat dan om ongeveer 60 uur per schooljaar bij een fulltime baan. We hebben afgesproken dat docenten deze tijd moeten besteden aan onderwijsontwikkeling, maar hoe ze daar precies invulling aan geven mogen docenten zelf bepalen. Natuurlijk hebben we wel een schoolplan, teamplannen en sectiewerkplannen waarin staat hoe we ons willen ontwikkelen en die dus kunnen dienen als richtlijn."

Proces

Het Haags Montessori Lyceum heeft een werkgroep opgericht die bestaat uit leden van de medezeggenschapsraad, portefeuillehouders onderwijs en de schoolleiding. Zij hebben de voorbereidende stappen verricht. Daarnaast voorzien de klankbordgroepen van leerlingen, de contactouders en de medezeggenschapsraad de school van feedback. "Over het idee was eigenlijk al vrij snel enthousiasme, maar we hebben het wel wat langer gehad over de invulling. Ga je de facultatieve lessen bijvoorbeeld alleen aanbieden aan leerlingen die goed presteren of heb je het vertrouwen dat leerlingen deze keuze zelf kunnen maken? Daarbij hebben we uiteindelijk dus gekozen voor het laatste."

Resultaten

"We monitoren goed wat de gevolgen zijn van de nieuwe invulling van de onderwijstijd voor leerlingen. Dit doen we onder meer door middel van cohortonderzoeken, waarbij we de resultaten van leerlingen volgen van de tweede, naar de derde en de vierde klas. Ook doen we kwalitatieve onderzoeken, bijvoorbeeld door vragenlijsten uit te zetten bij docenten en ouders.

Als het gaat om de resultaten van leerlingen komt er nog niet een heel duidelijk beeld naar voren. De resultaten zijn grotendeels hetzelfde gebleven. Dat is opzich positief, want als je minder onderwijs geeft maar toch dezelfde resultaten behaalt dan is de pilot eigenlijk geslaagd. Maar het is natuurlijk lastig om dit precies te meten, omdat er veel verschillende variabelen een rol spelen. We gaan hier de komende tijd nog verder onderzoek naar doen.

Ook als het gaat om de effecten voor docenten, komt er een wisselend beeld naar voren. De één geeft aan dat de vrijgekomen uren voor ontwikkeltijd werkdrukverlagend werken, terwijl de ander er niet zoveel van merkt. Over het algemeen zijn docenten het meest enthousiast over het facultatieve karakter van de begeleidingsuren. Doordat er minder leerlingen bij deze uren zijn, is er veel meer ruimte gekomen om persoonlijke aandacht te geven."

vmbo / havo / vwo

Willem Blaeu

Meer rust en overzicht voor leerlingen

Door clusteren van lessen en praktijkgericht onderwijs

Aanleiding

"We merkten in de vmbo basis-kader klassen dat het voor leerlingen fijn is om vaste gezichten voor de klas te hebben. Zodat ze weten wat die ene docent van hen verwacht, ongeacht om welk vak het gaat. Daarnaast zagen we dat de hoeveelheid theorie in verhouding tot de praktijk niet wenselijk was. Deze leerlingen zijn vaak echte doeners en willen niet de hele dag naar een docent luisteren. Als dan ook de lesdagen nog eens erg lang zijn en ze krijgen aan het eind van de dag die theorie, dan hebben ze daar eigenlijk geen energie meer voor", aldus Guillaume Klopper, docent en projectleider van de pilot Onderwijstijd.

Hij vervolgt: "Toen ontstond het idee van 'Minder handen voor de klas'. De gedachte hierachter is dat minder verschillende docenten voor de klas zorgt voor meer duidelijkheid en structuur voor leerlingen."

Aanpassing onderwijstijd

Klopper: "We hebben twee dingen gedaan. Ten eerste zijn er vakken waarvoor eerst twee afzonderlijke docenten waren, zoals een docent Engels en een docent Nederlands, die nu door één docent worden gegeven. Ten tweede hebben we bepaalde vakken geclusterd." Marouschka Dickhout, decaan van het vmbo en docent: "Zo geef ik bijvoorbeeld in de onderbouw verzorging en dat is nu voor de eerstejaars basis-kader leerlingen onderdeel van het vak mens & natuur. Daarin hebben we de vakken verzorging en biologie samengevoegd. In het nieuwe schooljaar zit daar voor de tweedejaarsleerlingen ook nog het vak natuurkunde bij." Klopper vult aan: "Hetzelfde geldt voor de vakken aardrijkskunde en geschiedenis. Die vakken hebben we samengevoegd tot het vak mens & maatschappij. Straks valt in het tweede leerjaar economie daar ook onder.

Voor vakken waar je dus voorheen drie docenten nodig had, heb je er nu nog maar één nodig. We doen dit overigens niet als verkapte bezuinigingsmaatregel, maar omdat we merken dat leerlingen baat hebben bij vaste gezichten voor de klas. Daarnaast hebben we wat gesneden in de lessentabel en tussenuren eruit gehaald, zodat leerlingen echt om kwart voor twee vrij zijn."

Invulling ontwikkeltijd

Naast het clusteren van de lessen, zijn de lessen een stuk praktischer geworden. “We werken ook niet meer met boeken, maar met open leermateriaal. In de ontwikkeling van die nieuwe lessen is best wat tijd gaan zitten. De tijd die we overhielden door de vermindering van de lestijd hebben we vooral daarvoor ingezet. We hebben daarbij ook begeleiding gehad van VO-content, aldus Klopper.

Dickhout: “Sommige docenten konden gebruik maken van het lesmateriaal van VO-Content, maar ik heb eigen materiaal ontwikkeld en dat kost natuurlijk ontzettend veel tijd. Ik heb zelf bijvoorbeeld nieuwe praktijkopdrachten verzonnen en PowerPoints gemaakt, waarbij ik dan telkens keek hoe ik de onderwerpen van de verschillende vakken zo goed mogelijk kon samenvoegen.”

“We zien het ook wel als een investering voor de lange termijn”, vertelt Klopper. “Op dit moment kost het ons nog veel tijd, maar als de lessen eenmaal zijn ontwikkeld, dan loopt het op een gegeven moment gewoon.”

Proces

“Het vormgeven van het project is echt een gezamenlijk proces geweest”, geeft Klopper aan. “Toen het idee voor ‘Minder handen voor de klas’ ontstond, heb ik dit eerst gepitcht aan de collega’s die lesgaven aan de vmbo basis-kader groepen. Ik vond het heel belangrijk om ook hun ideeën hierover te horen. Die ideeën heb ik vervolgens samengebracht in een plan en dat hebben we nog een keer besproken. Daarna was het een kwestie van uitvoeren en monitoren. Dus constant evalueren zodat het resultaat en het team uiteindelijk steeds beter worden.”

Hij vervolgt: “Als team is het daarbij belangrijk dat je elkaar durft aan te spreken. Je moet transparant en eerlijk zijn naar elkaar en ook aangeven wat je wensen zijn. Daarnaast is het essentieel dat ieder teamlid diens eigen verantwoordelijkheid neemt binnen de groep. Dat je niet wacht tot iemand anders iets oppakt, maar eigenaarschap toont.”

Resultaat

Dickhout: “Het heeft ons meer werkplezier opgeleverd. Ik ben veel creatiever bezig en ik kan bijvoorbeeld ook actualiteiten in de lessen verwerken. Ook merk ik dat leerlingen veel beter op de lessen reageren. Door de koppeling aan de praktijk, blijft de lesstof beter hangen en dat zien we terug in de resultaten.”

Dickhout vervolgt: “Wat ik overigens ook een groot voordeel vind, is dat we veel minder toetsen afnemen. Doordat de lessen geclusterd zijn, heb je dus ook maar één toets voor dat vak. Die toetsen hebben dan wel een grotere omvang, maar ik merk dat het minder stress geeft voor leerlingen dat zij minder vaak een toets hebben.”

Klopper: “Doordat we nu met een kleiner team werken, zijn we ook hechter geworden en zijn de lijntjes korter. We komen bijvoorbeeld regelmatig even onaangekondigd bij elkaar in de lessen kijken. Ook dat heeft het project ons opgeleverd.”

isk

ISK Het Gooi

Minder onderwijstijd, meer tijd voor kwaliteitsverbetering

Bottom up werken aan een verbetercultuur

Aanleiding

René Karman, directeur van ISK Het Gooi: “De aanleiding voor ons om deel te nemen aan de pilot Onderwijstijd was dat we meer ruimte wilden creëren voor docenten om met elkaar in gesprek te gaan. We hebben vorig jaar besloten dat we een stap wilden maken in de kwaliteit en verbetercultuur van de ISK. Dan kijk je natuurlijk wat hiervoor nodig is en docenten gaven aan dat ze elkaar vaker zouden willen ontmoeten. Dit kwam alleen niet van de grond. Docenten vinden het heel belangrijk en fijn om met elkaar in gesprek te gaan, maar als je daar geen structuur in aanbrengt, dan verwatert dat toch weer. Door deel te nemen aan de pilot Onderwijstijd hebben we hiervoor tijd kunnen creëren.”

Ruimte voor ontwikkeltijd

“We hebben de onderwijstijd van leerlingen aangepast door de lesuren met vijf minuten in te korten. Hierdoor is er ongeveer twee uur per week ontstaan voor ontmoetingstijd. Deze twee uur hebben we ingepland in het rooster. Dit vonden we heel belangrijk, dat het een vaste plek kreeg in het rooster. Doe je dit niet, dan gaan mensen deze tijd toch weer gebruiken voor andere dingen.

Om een stap te maken in de kwaliteit werken we met Groeikracht. Dit is een wetenschappelijk onderbouwde methode waarmee je structureel bottom up met docenten werkt aan een verbetercultuur.”

Marina van Linschoten, coördinator onderwijs en kwaliteit bij ISK: “In de praktijk betekent dit dat we teams hebben opgezet die om de paar maanden met een ander thema aan de slag gaan. We zijn gestart met het thema spreekvaardigheid, zijn nu bezig met het thema samenwerkend leren en we beginnen hierna aan het thema leesvaardigheid. Deze thema’s bepalen de docenten met elkaar en ze mogen binnen de teams ook zelf bepalen hoe ze hier invulling aan geven. Dus het ene team gaat bijvoorbeeld lessenseries maken over leesvaardigheid en een ander team gaat wat meer de diepte in door te kijken wat wetenschappelijk onderzoek zegt over leesvaardigheid. Zo is ieder team daar op zijn eigen manier mee bezig.

We hebben vier docenten opgeleid als Groeikracht coach, zodat elk team zijn eigen coach heeft. Verder gaan de teams vrij autonoom met elkaar aan de slag. Ze komen één keer per week bij elkaar. Soms alleen om de voortgang te bespreken en de andere keer gaan ze wat langer met elkaar in gesprek over het onderwerp."

Proces

Karman: "Ik ben begonnen met het betrekken van de medezeggenschapsraad. Daar heb ik in een sessie uitgelegd wat Groeikracht en de pilot Onderwijstijd inhouden en vervolgens gepeild of zij hier enthousiast over waren. Daarna heb ik een sessie georganiseerd met de docenten en gevraagd wat zij hiervan vonden. Toen bleek dat een groot deel enthousiast was over de plannen, heb ik het weer voorgelegd aan de medezeggenschapsraad.

Maar voorafgaand aan deze sessies doe je natuurlijk al het voorbereidend werk. Tijdens bijeenkomsten met het personeel waren er al bepaalde vragen en verbeterpunten naar voren gekomen en daar sloten Groeikracht en de pilot Onderwijstijd heel mooi op aan. Daardoor was het eigenlijk een kans voor open doel. Het was voor iedereen duidelijk waarom we dit wilden doen."

Van Linschoten: "Het betrekken van ouders en leerlingen bij het proces is op de ISK lastiger. Leerlingen zitten maar twee jaar bij ons op school, dus zij merken ook minder het verschil van het inkorten van de lessen. Voor hen is dat de normale situatie. Ze kunnen het niet vergelijken met eerdere jaren. Daarnaast hebben we vaak te maken met een taalblokkade." Karman: "In de medezeggenschapsraad zitten wel een aantal ouders, dus zij zijn uiteraard wel meegenomen in het hele verhaal."

Resultaten

Het bijzondere karakter van de ISK maakt het ook lastig om de effecten van de pilot Onderwijs en Groeikracht voor leerlingen te meten.
Karman: "Dat is één van mijn grootste puzzels bij de ISK. De leerlingen zijn immers maar twee jaar bij ons en normaal gesproken zou je kunnen benchmarken, maar ook dat is bij deze groep moeilijk. Want stel je hebt een grote groep leerlingen uit Oekraïne met een hoog onderwijskwaliteitssysteem of je hebt juist een grote groep leerlingen uit Eritrea waar ze helemaal geen scholen hebben, hoe ga je dan vergelijken? Onder docenten hebben we wel een enquête gehouden waarin we onder meer hebben gevraagd of de methode volgens hen leidt tot een verbetering van de lessen. Daarin gaf het overgrote deel aan dat Groeikracht en de pilot Onderwijstijd de kwaliteit van de lessen had verbeterd."

Tips

Neem de tijd

Sepers: "Neem de tijd. Zorg ervoor dat het team al vroeg wordt meegenomen in het proces. Laat ze kritisch meedenken, zodat het nieuwe rooster van het hele team wordt." Wolsheimer vult aan: "Maar blijf niet hangen in de tijd en start op een gegeven moment. Dus maak er geen papieren tijger van en durf te proberen. Doe hierbij niet te kleine pilots. Wij hebben de meeste pilots over de hele school gedaan.
Koelewijn: "Mijn tips voor andere scholen? Inhoudelijk vind ik dat heel lastig, want ik denk dat elke school zijn eigen dynamiek heeft. Maar procesmatig zou ik willen meegeven dat je de tijd moet nemen. Het belangrijkste is dat er binnen de school een bepaald denken op gang komt over de onderwijstijd. Dat het niet meer logisch wordt gevonden dat we gewoon maar de lessentabel afdraaien. Maar dat we daar creatiever naar kijken en proberen efficiënter te worden."

Begin klein en rol daarna uit

Heijkers: "Begin klein. We hebben er bewust voor gekozen om de pilot in eerste instantie alleen uit te voeren in de derde klas. Dat is zo'n succes geweest dat er nu een plan bij de medezeggenschapsraad ligt om dit definitief uit te voeren. Daarnaast gaat de werkgroep aan de slag met de uitrol van de bredere arbeidsmarktoriëntatie naar de vierde klas."

Onderzoek zorgvuldig wat werkt

Plender: "Neem de tijd om dingen goed te onderzoeken en maak geen overhaaste beslissingen. Zorg tegelijkertijd wel dat je als school periodiek momenten inplant om hiermee aan de slag te gaan."

Neem docenten en mr mee in het hele beslissingsproces

Van Linschoten: "Zorg er ook voor dat je de docenten en de medezeggenschapsraad meeneemt in het hele beslissingsproces. Dus dat je niet ineens de lessen met vijf minuten gaat inkorten, maar daarover eerst met elkaar in gesprek gaat."

Betrek medewerkers vanaf het begin

Van der Grijp: "Ik denk dat het goed is geweest dat we alle medewerkers vanaf het begin al hebben meegenomen door regelmatig bijeenkomsten te organiseren en ze dus de verschillende scenario's te laten ranken. Maar tegelijkertijd moet je als schoolleiding zelf ook wel een plan hebben, anders komt het niet van de grond."

Neem besluiten gezamenlijk

Steur: "Wat bij ons goed heeft gewerkt, is dat we de besluiten gezamenlijk hebben genomen. Dat betekent soms ook accepteren dat het niet is geworden wat jij wilde, maar dat je in ieder geval wel kon aangeven wat je nodig had om mee te gaan. Daarnaast hebben we de werksessies en inhoudelijke sessies heilig verklaard. Daar moet je gewoon bij zijn."

Ga op onderzoek uit

"Er is vaak meer ruimte in wet- en regelgeving dan scholen denken, bijvoorbeeld als het gaat om de onderwijstijd. Ga dit onderzoeken en kijk ook op basis van wetenschappelijk onderzoek wat werkt. En raak niet te snel in paniek als je niet meteen de beoogde resultaten ziet. Geef dit even de tijd."

Aandacht voor het roosterprogramma

Voor scholen die tegen roostertechnische problemen aan lopen adviseert Wolsheimer: "Laat je begeleiden door de leverancier van het roosterprogramma. Eén of twee dagen iemand inhuren, win je daarna terug."

Bekijk of een digitaal platform geschikt is

Raymakers: "Ik zie het digitaal lesgeven zoals wij dat doen niet als de heilige graal. Of een digitaal platform voor je eigen school geschikt is, hangt onder meer af van het vak, maar ook van de vaardigheden van de docent en hoe goed diegene met technische hulpmiddelen kan omgaan. Ik heb er behoorlijk veel uren ingestoken om dit systeem onder de knie te krijgen. Uiteindelijk moet dat weer tijd gaan opleveren, maar dat vraagt dus wel om een investering."

Kijk bij andere scholen

Klopper: "Tegen andere onderwijsprofessionals zou ik willen zeggen: kom eens kijken bij onze school. Het lijkt mij zo mooi als we dat meer doen in het onderwijs. Het is belangrijk om verder te kijken dan wat je al kent."

Plan momenten in om elkaar te ontmoeten

Karman: "Claim direct de tijd die vrijkomt door het verkorten van de lessen. Doe je dit niet, dan verdwijnt deze tijd weer. En plan dus ook de momenten waarin docenten elkaar ontmoeten. Dat helpt enorm."

Faciliteer tijd voor onderwijsontwikkeling en maatwerk

Van Zon: "Voor ons heeft het faciliteren van de uren voor onderwijsontwikkeling en maatwerk heel goed gewerkt."

Werk samen met externe partijen

Karman: "Wat ik verder nog als een mooie kans zie is dat je de tijd die vrijkomt door het verkorten van de lessen kunt gebruiken om extra taal- of vakondersteuning te geven of buitenschoolse activiteiten te organiseren. Dit moet je dan natuurlijk niet bij de docenten beleggen want anders gaat het idee van de pilot weer verloren, maar je kunt bijvoorbeeld wel met sportverenigingen of cultuurverenigingen gaan samenwerken om dit te realiseren. Dat doen wij op dit moment zelf ook nog niet, maar zou misschien iets kunnen zijn voor de toekomst."

Durf te kiezen

Koelewijn: "Durf te kiezen en te snijden om zo meer professionele ruimte te creëren voor docenten. Uiteraard wel binnen de wettelijke kaders, maar probeer zo goed mogelijk te kijken naar de ruimte die er is. Want er is veel meer ruimte dan wij denken."

Heb lef om die slag met elkaar te kunnen maken

Nieuwkerk: "En dat je een beetje lef hebt als school. Heb lef om dingen gewoon even los te laten. Om die middagen in te plannen en met elkaar aan de slag te gaan. Dat je dus niet alleen maar in de regeltjes blijft hangen. We moeten lef hebben om die slag met elkaar te kunnen maken. Anders komt het onderwijs niet verder."

Durf methodes los te laten

Dickhout: "Durf dingen los te laten. Docenten houden zich vaak heel erg vast aan een methode, maar laat dat eens los en bedenk iets totaal nieuws wat echt bij de leerlingen past. Dat is spannend en eng, maar uiteindelijk doe je het voor de leerling. Die moet leidend zijn en niet je methode."

Houd het belang van de leerling voor ogen

Sombroek: "Ik denk dat het uitgangspunt heel belangrijk is. Bij ons kwam de aanpassing vanuit een pedagogisch oogpunt en daardoor waren docenten meteen intrinsiek gemotiveerd."
El Bali: "Het is belangrijk dat je weet voor wie je het doet. Dat je de leerling in je achterhoofd houdt als je opdrachten verzint of als je naar een vergadering gaat. Uiteindelijk wil je hen het beste bieden."

Creëer bewustwording

Van Lonkhuizen: "Aan andere scholen zou ik willen meegeven: creëer bewustwording bij docenten over wat je nou eigenlijk wil bereiken met je leerlingen. Wat moet en wat mag in de lessen. Want als je dat inzicht hebt, dan zorgt dat ervoor dat je nog zoveel andere dingen kan doen."

Denk na over hoe je in minder tijd hetzelfde kunt bereiken

Wiertz: "Er zijn talloze manieren om de onderwijstijd anders in te vullen, dit is er maar één. Maar het is wel belangrijk dat scholen nadenken over hoe je in minder tijd hetzelfde kunt bereiken, zolang de kwaliteit maar op peil blijft. Dat is voor mij het allerbelangrijkste: de kwaliteit mag er nooit onder lijden."

Kijk meer naar de leerling

Van Es: "Kijk meer naar de leerling. Het gaat altijd maar over de docenten en hoe zwaar zij het hebben. Maar leerlingen, die hebben het soms pas zwaar. Het onderwijs is al zo lang hetzelfde en ik denk dat deze generatie leerlingen echt behoefte heeft aan iets anders. En dan niet iets op de computer, dat doen ze al genoeg in hun vrije tijd. Ze moeten weer leren bellen of mailen naar een bedrijf. Naar een bedrijf toe gaan en daar met mensen praten. Dat is veel waardevoller, ook voor hun toekomst."